

ВІДГУК

офіційного опонента – кандидата юридичних наук, професора Кравченка Віктора Віталійовича на дисертаційне дослідження Середи Тетяни Миколаївни «Конституційно-правова реформа як основа інтеграції України до Європейського Союзу», поданого на здобуття наукового ступеня кандидата юридичних наук за спеціальністю 12.00.02 - конституційне право; муніципальне право

Актуальність теми дисертаційного дослідження Середи Тетяни Миколаївни обумовлена потребами більш глибокого науково-теоретичного осмислення проблематики інтеграції України до Європейського Союзу і, відповідно, напрацювання науково обґрунтованих рекомендацій щодо інституційного забезпечення цього процесу, адаптації українського законодавства до принципів та стандартів європейського права. Про актуалізацію теми свідчить також необхідність виконання Угоди про асоціацію між Україною, з однієї сторони, та Європейським Союзом, Європейським співтовариством з атомної енергії і їхніми державами-членами, з іншої сторони, стаття 474 якої прямо передбачає, що Україна здійснюватиме поступове наближення свого законодавства до права ЄС на основі зобов'язань, визначених в Угоді та Додатках до неї.

Про актуальність теми свідчить також і майже повна відсутність у вітчизняній юридичній науці ґрунтовних комплексних досліджень присвячених ролі конституційно-правової реформи як важливого фактору інтеграції України до Європейського Союзу. Зокрема, мова йде про такі напрями сучасного етапу реформи, як децентралізація, удосконалення конституційних засад правосуддя та конституційного регулювання прав, свобод та обов'язків людини і громадянина, реалізація яких свідчитиме про правильність розробленої стратегії з розбудови сучасної правової, демократичної, соціальної держави, що відповідає критеріям вступу до Європейського Союзу.

ВДЗР НАВС	
Вх. №	0645
"14"	09
кількість аркушів:	20
осн. док.	12
додаток	—

Зазначене дозволяє зробити висновок про те, що дисертація Т.М. Середи є своєчасним дослідженням актуальної проблеми в галузі конституційного права.

Актуальність дисертації посилюється також важливістю обраних об'єкту та предмету дослідження, яке виконане відповідно до Пріоритетних напрямів розвитку правової науки на 2016–2020 рр., затверджених Постановою загальних зборів Національної академії правових наук України від 03 березня 2016 р., Стратегії сталого розвитку «Україна–2020», схваленої Указом Президента України від 12 січня 2015 р. № 5/2015; Плану законодавчого забезпечення реформи в Україні, схваленого постановою Верховної Ради України від 04 червня 2015 р. № 509-VIII, Переліку пріоритетних напрямів наукового забезпечення діяльності органів внутрішніх справ України на період 2015–2019 рр., затверджених наказом МВС від 16 березня 2015 р. № 275. Тему дисертаційного дослідження затверджено Вченою радою Національної академії внутрішніх справ 22 листопада 2014 р. (протокол № 22), її включено до переліку тем дисертаційних досліджень за спеціальністю 12.00.02 — конституційне право; муніципальне право, розглянутих і схвалених відділеннями Національної академії правових наук України 2014 р. (реєстраційний № 132, 2014 р.).

Наукова та практична значущість дисертації Т.М. Середи, як уявляється, пов'язана з тим, що, по-перше, її результати можуть слугувати теоретичною основою для подальшого наукового дослідження проблематики конституційно-правової реформи як важливого фактору інтеграції України до ЄС. По-друге, висновки та пропозиції сформульовані в дослідженні можуть бути використані в законодавчому процесі при напрацюванні конституційних та інших законопроектів, необхідних для законодавчого забезпечення конституційно-правової реформи. Практичне значення одержаних результатів полягає також і в тому, що вони можуть бути використані в навчальному процесі при викладанні курсів з теорії держави та

права, конституційного права, конституційного процесу тощо та при підготовці підручників і навчальних посібників, що пов'язані з сучасним етапом розвитку українського конституціоналізму.

Не викликають сумніву мета та завдання дослідження (с. 20), воно посвячене комплексному науковому дослідженні теоретичних аспектів та практичної реалізації конституційно-правової реформи як основи інтеграції України в Європейський Союз і відпрацюванню на цій основі висновків, узагальнень, пропозицій та рекомендацій, спрямованих на вдосконалення її розуміння та фактичного втілення в правовій системі України.

Системною, послідовною та логічною уявляється архітектоніка дисертаційного дослідження Т.М. Середи. Так, рецензована робота складається з анотації державною та англійською мовами, списку публікацій здобувача за темою дисертації, вступу, трьох розділів, які включають вісім підрозділів, висновків, списку використаних джерел (323 найменування на 36 сторінках), а також додатків (на п'яти сторінках). Загальний обсяг дисертації становить 244 сторінки, з них основного тексту – 203 сторінки.

У розділі I досліджено предмет наукового опрацювання конституційно-правової реформи в Україні, проаналізовано правову регламентацію здійснення конституційно-правової реформи в Україні. При цьому аналізується великий масив доктринальних джерел як з конституційного права, так і з інших галузей науки.

Проведено порівняльне дослідження змісту Угоди про асоціацію між Україною, з однієї сторони, та Європейським Союзом і його державами-членами, з іншої від 27 червня 2014 року і Угоди про партнерство та співробітництво між Україною, Європейським співтовариствами та їх державами-членами від 14 червня 1994 р., детально висвітлюється процес підготовки Угоди. Аналізується зарубіжний досвід (зокрема, Польщі, Словаччини, Чехії та Угорщини) стосовно правової регламентації

конституційно-правової реформи, що дало змогу сформулювати пропозиції щодо його врахування при проведенні конституційно-правової реформи в Україні.

Розділ II присвячено аналізу методолого-теоретичних засад конституційно-правової реформи в Україні. При цьому авторка зупиняється на методології дослідження конституційно-правової реформи, генезі конституційно-правової реформи, а також здійснює достатньо успішну спробу розкрити зміст поняття конституційно-правової реформи в Україні та її сутність.

У Розділі III розглянуто питання конституційно-правового забезпечення інтеграції України в СС, а саме: інституційне забезпечення співробітництва України з Європейським Союзом, конституційно-правові основи інтеграції законодавства України до законодавства Європейського Союзу та напрями вдосконалення конституційно-правової реформи в Україні на підставі досвіду Європейського Союзу. Аналізується роль Президента України, Верховної Ради України та Кабінету Міністрів України в процесі підготовки, підписання, ратифікації та забезпечення виконання Угоди про асоціацію між Україною, з однієї сторони, та Європейським Союзом і його державами-членами.

Детальне ознайомлення з дисертаційним дослідженням Т.М. Середи дозволяє стверджувати, що воно ґрунтується на сучасній методологічній базі, основою якої стало використання широкого арсеналу загальнонаукових та конкретно наукових методів пізнання публічно-правових явищ і процесів (діалектичного, історичного, порівняльно-правового, компаративного, прогностичного, герменевтичного, системного, тощо).

Автор аналізує Конституцію та законодавство України, зарубіжних країн, великий масив програмних державних документів, міжнародні угоди, проекти законодавчих актів, необхідні для проведення конституційно-

правової реформи, наукові праці вітчизняних та зарубіжних вчених, присвячені проблематиці конституційно-правової реформи та її значення в контексті інтеграції України до ЄС.

Застосування сучасних методів наукового дослідження, а також широка джерельна база, використана дисертанткою, дозволили їй викласти та обґрунтувати науково нові, теоретично та практично значущі узагальнення, висновки, пропозиції та рекомендації, найбільш суттєвими з яких є:

1. Твердження, що серед об'єктивних причин конституційно-правової реформи здебільшого зазначають: 1) внутрішні причини: перехід від авторитаризму до демократії, зміна форми правління або політичного режиму; 2) зовнішні причини, часто продиктовані змінами геополітичного становища країни, проголошенням незалежності, інтеграцією в певну міжнародну чи регіональну спільноту (с. 23), а сама реформа зумовлена потребою у відпрацюванні сучасних підходів до розвитку права і законодавства, зокрема формування демократичної, правової та соціальної держави (с. 77).

2. Висновок про те, що укладення Угоди про асоціацію між Україною, з однієї сторони, та Європейським Союзом і його державами-членами, з іншої, від 27 червня 2014 року відповідає законодавчо визначеним зовнішньополітичним прагненням України і являє собою логічний етап еволюції відносин між Україною та Європейським Союзом, а її предмет є значно ширшим за предмет Угоди про партнерство та співробітництво між Україною, Європейським співтовариствами та їх державами членами від 14 червня 1994 р. Окрім традиційних сфер двостороннього співробітництва – економічної (у тому числі торговельної, інвестиційної, комерційної), соціальної, культурної, науково-технічної, Угода про асоціацію регулює питання співпраці у сфері зовнішньої та безпекової політики, військового співробітництва, юстиції, розвитку людського потенціалу, громадянського суспільства тощо (с. 78).

3. Авторський варіант визначення процесу конституціоналізації, який виявляється у зміцненні засад функціонування державного та суспільного життя, яке забезпечує розвиток інститутів влади, демократії, громадянського суспільства. В свою чергу, даний процес орієнтований на приведення суспільних відносин у відповідність конституційним вимогам та нормам. Таким чином, на думку дисертантки, конституціоналізація вбачається як всеохоплюючий процес, який включає в себе установки різногалузевих норм права, правових доктрин та зміст внутрішньої та зовнішньої політики країни, які врешті приводять країну у відповідність конституційно-правових норм суспільним відносинам на всіх рівнях розвитку (с. 115-116).

4. Запропонована періодизація становлення конституційно-правової реформи в Україні: перший (1991–1996 рр.) — формування конституційного ладу незалежної України; другий (1996–2010 рр.) — реалізація положень Конституції України; третій (2011–2014 рр.) — підготовка змін до Конституції України та формування політико-правової системи українського конституціоналізму; четвертий (2014 до сьогодні) — формування процесу конституціоналізації європейської інтеграції (с. 137).

5. Висновок про те, що конституційно-правова реформа спрямована на: формування дієвого механізму державної влади; забезпечення безпосередньої участі громадян держави у формуванні державної та муніципальної влади; запровадженні санкцій за порушення державними органами конституційних приписів; забезпечення балансу між компетенціями Президента України, Верховної Ради України, Кабінету Міністрів України та органів судової влади (с.137).

6. Висновок про те, що конституціоналізація являється ключовим засобом усунення прогалин у конституційному законодавстві, є процесом приведення законодавства та правових відносин у відповідність до вимог конституції. Авторка аргументовано стверджує, що сутність конституційно-

правової реформи полягає у вирішенні суперечностей між потребами розвитку суспільства та приписами, які містяться в Основному Законі країни, вона безпосередньо пов'язана з конституціоналізацією, яка є способом удосконалення нормативно-правових приписів і всієї системи права. Тобто, конституціоналізм став метою конституційних перетворень, у свою чергу конституційно-правова реформа є основним напрямком формування сучасного конституціоналізму (с. 126).

7. Пропозиція авторки щодо віднесення до основних функцій конституційно-правової реформи:

- функції інституціоналізації, це процес, змістом якого є правове та організаційне оформлення держави;
- функції усунення суперечностей та прогалин, що вдосконалюється;
- функції забезпечення відповідності організації публічної влади потребам розвитку суспільства, тобто вирішення суперечностей між потребами розвитку суспільства та можливостями, які включені до Конституції України;
- функції понятійно-категоріального забезпечення, яке використовується на основі накопиченого емпіричного матеріалу, тобто наявні або уточнені поняття, а також і введення нових категорій, при якому можливо об'єднати їх, угрупувати чи систематизувати (с. 127).

8. Сформульований на основі аналізу досвіду конституційних реформ при вступі до Європейського Союзу Польщі, Угорщини, Чехії, Словаччини, Литви, Латвії, Естонії, Болгарії, Данії, Іспанії, Люксембургу, Фінляндії та Швеції висновок про те, що зміни й доповнення до конституцій в обов'язковому порядку стосувалися: посилення ролі міжнародного договору у внутрішньодержавних правових системах; перегляду повноважень органів державної влади та обов'язкового проведення референдуму з питань щодо вступу до Європейського Союзу (с. 219-220).

9. Сформульовані авторкою пропозиції щодо доцільності внесення змін до:

- статті першої Конституції України в частині участі України в міжнародних організаціях (с.22);

- Конституції України в частині удосконалення засад прав, свобод та обов'язків людини і громадянина (с. 114);

- Закону України «Про Конституційний Суд України» від 16 жовтня 1996 р. щодо включення до його повноважень питання прийняття конституційної скарги від особи, якщо всі інші національні засоби юридичного захисту вичерпано;

- проекту Закону України «Про внесення змін до Конституції України (щодо децентралізації влади)» від 1 (15) липня 2015 р. № 2217а (с. 22).

Вищенаведені та інші теоретичні узагальнення, положення, висновки, пропозиції та рекомендації характеризуються науковою новизною і, безумовно, є особистим внеском Т.М. Середи у розвиток науки конституційного права України.

Достовірність і обґрунтованість результатів дослідження не викликає сумнівів. Вони забезпечені вдалим застосуванням різноманітних методів наукового дослідження, використанням теоретичних розробок вітчизняних і зарубіжних вчених та широкої емпіричної бази, що характеризує стан проведення конституційно-правових реформ в зарубіжних країнах, детальним аналізом вітчизняних, зарубіжних та міжнародних нормативно-правових актів та програмних документів.

Оцінюючи повноту викладу результатів дисертації у науково-фахових виданнях, слід зазначити, що основні теоретичні положення і висновки, сформульовані в роботі, обговорювались на 12 міжнародних, всеукраїнських наукових і науково-практичних конференціях, «круглих столах», наукових семінарах, слуханнях, серед яких: «Актуальні проблеми права очима молодих учених: матеріали підсумкової науково-

теоретичної конференції: у 2 ч.» (Київ, 04 березня 2014 р.); «Особливості та перспективи розвитку громадянського суспільства в Україні: матеріали підсумкової науково-теоретичної конференції» (Київ, 15 квітня 2014 р.); «Проблеми становлення України як демократичної та правової держави: матеріали круглого столу» (Київ, 17 жовтня 2014 р.); «Роль правоохоронних органів у формуванні правової держави в умовах євроінтеграції України: матеріали Всеукраїнської підсумкової науково-практичної конференції» (Київ, 12 березня 2015 р.); «Конституція України: шляхи вдосконалення: матеріали круглого столу» (Київ, 25 червня 2015 р.); «Конституція як основа розвитку правової системи. VIII Тодиківські читання: матеріали Міжнародної наукової конференції молодих учених, аспірантів і студентів» (Харків, 02-03 жовтня 2015 р.); «Угода про Асоціацію між Україною та ЄС. Проблеми та виклики імплементації: матеріали міжнародної конференції» (Львів, 12 лютого 2016 р.); «Закарпатські правові читання: матеріали VIII Міжнародної науково-практичної конференції» (Ужгород, 21-23 квітня 2016 р.); «Законодавче забезпечення вдосконалення правової системи України щодо захисту прав і свобод людини і громадянина: матеріали науково-практичної конференції» (Київ, 25 травня 2016 р.); «Принципи сучасного конституціоналізму та Основний Закон України. IX Тодиківські читання: матеріали Міжнародної наукової конференції молодих учених, аспірантів і студентів» (Харків, 04-05 листопада 2016 р.); «Правові реформи в Україні: матеріали VIII Всеукраїнської науково-теоретичної конференції» (Київ, 24 листопада 2016 р.); «Адаптація правової системи України до права Європейського Союзу: теоретичні та практичні аспекти: матеріали Всеукраїнської науково-практичної конференції» (Полтава, 08 грудня 2016 р.).

Основні положення і висновки дисертаційного дослідження висвітлено в 22 наукових публікаціях, серед яких: 10 статей у наукових

фахових виданнях, дві з яких включено до міжнародних наукометричних баз, одна – у фаховому виданні іноземної держави, 12 тез доповідей і повідомлень на міжнародних, всеукраїнських наукових і науково-практичних конференціях, круглих столах, наукових семінарах і слуханнях.

десяти наукових публікаціях, п'ять з яких опубліковано у фахових виданнях із юридичних дисциплін (у тому числі одна – у науковому виданні, проіндексованому в міжнародних наукометричних базах), а п'ять – у тезах доповідей на науково-практичних конференціях.

Представлена до захисту дисертація оформлена відповідно до державного стандарту України.

Водночас в дисертаційному дослідженні Т.М. Середи, як і в будь-якій іншій новаторській науковій праці, що присвячена малодослідженій проблемі конституційного та муніципального права, є і деякі спірні або недостатньо обґрунтовані положення, висновки та узагальнення.

Зокрема:

1. В дисертації чітко не сформульовані об'єкт та предмет дослідження.

2. Недостатньо обґрунтованими уявляються пропозиції щодо доповнення статті 72 Конституції України частиною третьою в такій редакції: «Якщо референдум визнано таким, що не відбувся або має негативні результати, повторне винесення на референдум питання можливе не раніше ніж через 4 роки» (с.22). Виникає запитання: чому пропонується саме 4 роки?

3. Досить спірною є пропозиція щодо прийняття Муніципального кодексу хоча такі спроби вже робилися (наприклад, проект Кодексу законів про місцеве самоврядування (Муніципальний кодекс), реєстр. № 6287 від 13.12.2000 р.). Всі попередні спроби розробити та прийняти такий акт закінчувалися невдачею у зв'язку із складністю визначення його

предмету і досить часто висловлювалися пропозиції включити до його структури окремі законодавчі акти з питань місцевого самоврядування. В останньому випадку Муніципальний кодекс перетворюється фактично на Звід законів про місцеве самоврядування, залишаючи хіба що назву (подібне можна спостерігати з муніципальними кодексами штатів США).

4. Також дещо спірною уявляється пропозиція авторки щодо доцільності створення в кожній області спеціальної комісії, яка б відповідала за координацію діяльності органів влади в регіонах та за інформування населення про Європейський Союз та європейську інтеграцію України (с. 23). Так, по-перше, незрозуміло про координацію якої саме діяльності органів влади йде мова в цій пропозиції, по-друге, визначені в дисертації функції такої спеціальної комісії може з успіхом виконувати Міжвідомча координаційна комісія з питань регіонального розвитку.

5. Підтримуючи пропозиції авторки щодо необхідності проведення референдуму про вступ України до ЄС (с. 75-76), в той же час, уявляється недоцільною запропонований варіант змін до Конституції України (стаття 69). Так, по-перше, відповідні зміни можна було б внести до статті 73 Конституції України, по-друге, перелік міжнародних організацій, вступ України до яких потребує схвалення на всеукраїнському референдумі, не може бути обмежений лише ЄС, до нього, наприклад, можна додати НАТО.

6. Певний сумнів є щодо висновку авторки про дискусійний характер питання щодо необхідності проведення конституційно-правової реформи. Основні політичні сили підтримують її проведення, дискусійними є питання щодо напрямів, етапів тощо такої реформи.

Вказані зауваження носять здебільшого дискусійний та рекомендаційний характер і суттєво не впливають на позитивну оцінку дисертації Т.М. Середи. В цілому рецензоване дисертаційне дослідження

є самостійною науковою працею, в якій поставлені та оригінально вирішені ряд теоретичних і практичних завдань, що мають важливе значення для науки конституційного права, конституційно-правової практики сучасної України.

Співставлення текстів дисертації та автореферату свідчить, що їх зміст є ідентичним.

На підставі зазначеного, можна зробити загальний висновок, сутність якого полягає у твердженні, що за актуальністю, ступенем новизни, обґрунтованістю, науковою та практичною цінністю здобутих результатів, дисертація Т.М. Середи відповідає спеціальності 12.00.02 – конституційне право; муніципальне право та вимогам п. 9, 11, 12, 13 «Порядку присудження наукових ступенів», затвердженого постановою Кабінету Міністрів України від 24 липня 2013 року № 567, а Середя Тетяна Миколаївна заслуговує на присудження їй наукового ступеня кандидата юридичних наук зі спеціальності 12.00.02 - конституційне право; муніципальне право.

Офіційний опонент:

кандидат юридичних наук, професор,
професор кафедри конституційного,
адміністративного та господарського права
Академії праці, соціальних відносин і туризму
заслужений юрист України

В.В. Кравченко

